

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра економіки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету інформаційних
технологій, д.п.н., професор

_____ О.Г. Глазунова
«___» _____ 2021 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри економіки
Протокол № 5 від «27» травня 2021 р.
Завідувач кафедри, д.е.н., професор

_____ В.В. Байдала

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Економічна кібернетика»,
к.е.н., доцент

_____ Н.А. Клименко

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОНОМІКА ПРАЦІ Й СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ»**

Спеціальність: 051 Економіка.

Освітня програма: «Економічна кібернетика».

Факультет (ННІ): факультет інформаційних технологій.

Розробники:

- 1) професор кафедри економіки НУБіП України, д.е.н., професор Ткачук В.А.;
- 2) доцент кафедри економіки НУБіП України, д.е.н., доцент Ланченко Є.О.

Київ – 2021 р.

1. Опис навчальної дисципліни

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ Й СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	<i>Бакалавр</i>	
Спеціальність	<i>051 Економіка</i>	
Освітня програма	<i>«Економічна кібернетика»</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	<i>Обов'язкова</i>	
Загальна кількість годин	<i>120</i>	
Кількість кредитів ECTS	<i>4</i>	
Кількість змістових модулів	<i>2</i>	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	<i>-</i>	
Форма контролю	<i>Екзамен</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	<i>3</i>	
Семестр	<i>6</i>	
Лекційні заняття	<i>15 год</i>	
Практичні, семінарські заняття	<i>30 год</i>	
Лабораторні заняття		
Самостійна робота	<i>75 год</i>	
Індивідуальні завдання		
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	<i>4 год</i>	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: опанування науковими положеннями регулювання соціально-трудова відносин, принципами й методами нормування й організації праці в підприємстві, формування мотиваційного механізму в трудовому колективі та ефективного використання трудових ресурсів.

Завдання:

- формування знань про закономірності формування й використання трудових ресурсів в економіці, її аграрному секторі;
- ознайомлення з напрямками аналізу соціально-трудова відносин та вміння користуватись прийомами соціального партнерства;
- оволодіння прийомами й методами нормування праці;
- набуття навиків з організації трудових процесів у підприємстві;
- вивчення мотиваційної поведінки працівників і застосування відповідних систем оплати праці;
- ознайомлення з напрямками соціальної політики й досвідом роботи міжнародних організацій у соціально-трудова сфері.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: специфіку праці, суть соціально-трудова відносин, методичні положення нормування праці, загальні принципи організації праці, види й форми поділу та кооперації праці, раціональні режими праці й відпочинку, організаційно-економічні основи оплати праці, форми й системи оплати праці та умови їх застосування, форми зайнятості й безробіття, світовий досвід регулювання соціально-трудова відносин.

вміти: проаналізувати стан формування й використання трудових ресурсів в економіці, застосувати на практиці прийоми й методи соціального діалогу в ході колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин, науково обґрунтовано підходити до процесу нормування й організації праці, обирати форму й систему оплати праці, розрахувати розцінки оплати праці та нарахувати заробітну плату працівникам, обґрунтувати напрями підвищення продуктивності праці й удосконалення мотивації праці, встановити кон'юнктуру ринку праці й визначити напрями забезпечення раціональної зайнятості населення.

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

- ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- ЗК4. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;
- ЗК7. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК9. Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.
- ЗК11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

фахові (спеціальні) компетентності (СК):

СК1. Здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях.

СК2. Здатність здійснювати професійну діяльність у відповідності з чинними нормативними та правовими актами.

СК4. Здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати;

СК7. Здатність застосовувати комп'ютерні технології та програмне забезпечення з обробки даних для вирішення економічних завдань, аналізу інформації та підготовки аналітичних звітів.

СК8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері економічних та соціально-трудових відносин.

СК9. Здатність прогнозувати на основі стандартних теоретичних та економетричних моделей соціально-економічні процеси.

СК10. Здатність використовувати сучасні джерела економічної, соціальної, управлінської, облікової інформації для складання службових документів та аналітичних звітів.

СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.

СК13. Здатність проводити економічний аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, оцінку їх конкурентоспроможності.

СК14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

3. Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Соціально-трудова відносина й нормування праці														
Тема 1. Праця як сфера життєдіяльності й фактор виробництва	1	10	2	2			6							
Тема 2. Трудові ресурси й трудовий потенціал	2	10	2	2			6							
Тема 3. Система соціально-трудова відносин	3	10	2	2			6							
Тема 4. Організація і методичні засади нормування праці	4-5	10	2	2			6							
Тема 5. Нормування праці в підприємствах	5-6	10		4			6							
Тема 6. Нормування чисельності працівників профільних служб підприємств	7	10		4			6							
Разом за змістовим модулем 1		60	8	16			36							

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 2. Оплата праці й розвиток ринку праці														
Тема 7. Основи організації праці	8	10		4			6							
Тема 8. Загальні положення оплати праці	9-10	10	2	2			6							
Тема 9. Тарифна система й форми оплати праці	11-12	10	2	2			6							
Тема 10. Оплата праці в бюджетній сфері	13	10	2	2			6							
Тема 11. Формування й розвиток ринку праці	14	10		2			8							
Тема 12. Діяльність Міжнародної організації праці	15	10	0-2	2			8-6							
Разом за змістовим модулем 2		60	6-8	14			40-38							
Усього годин		120	15	30			75							

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Праця як сфера життєдіяльності та фактор виробництва	2
2	Загальні положення оплати праці	2
3	Діяльність Міжнародної організації праці	2

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Трудові ресурси й трудовий потенціал суспільства	2
2	Система соціально-трудоких відносин	2
3	Організація і методичні засади нормування праці	2
4	Нормування праці в підприємствах	4
5	Нормування чисельності працівників профільних служб підприємств	4
6	Основи організації праці	4
7	Тарифна система й форми оплати праці	2
8	Оплата праці в бюджетній сфері	2
9	Формування й розвиток ринку праці	2

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-	-	-

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

Контрольні питання

1. Соціально-економічна роль праці.
2. Суть сучасного розвитку соціально-трудових відносин.
3. Особливості сільськогосподарської праці.
4. Трудові ресурси: суть, формування й структура.
5. Економічно активне та економічно неактивне населення.
6. Роль і місце трудових ресурсів у розвитку аграрного сектора економіки.
7. Характеристики відтворення населення.
8. Трудовий потенціал суспільства.
9. Продуктивність праці: суть, показники, напрями підвищення.
10. Основні складові системи соціально-трудових відносин.
11. Сторони та суб'єкти соціально-трудових відносин.
12. Типи й рівні соціально-трудових відносин.
13. Якість трудового життя як критерій стану соціально-трудових відносин.
14. Моделі соціально-трудових відносин у міжнародній практиці.
15. Суть і завдання нормування праці.
16. Класифікація норм праці.
17. Організація розробки нормативних матеріалів по праці в АПК.
18. Методи нормування праці.
19. Способи вивчення трудових процесів і затрат робочого часу.
20. Класифікація та баланс затрат робочого часу.
21. Характеристика нормоутворюючих факторів на механізованих польових роботах.
22. Паспортизація сільськогосподарських угідь. Класи й групи полів.
23. Поняття й основні принципи організації трудових процесів.
24. Поділ праці, його класифікація та межі поділу праці.
25. Кооперація праці та її форми.
26. Форми організації трудових колективів та їх класифікація.
27. Умови праці й фактори їх формування.
28. Режим праці й відпочинку, періоди працездатності людини.
29. Поняття й види робочих місць, їх організація та обслуговування.
30. Доходи населення та джерела їх формування.
31. Елементи й принципи організації оплати праці.
32. Державне регулювання оплати праці.
33. Характеристика генеральної угоди щодо регулювання соціально-трудових відносин.
34. Характеристика галузевої угоди в АПК щодо регулювання соціально-трудових відносин.
35. Тарифна система оплати праці, її складові та призначення.
36. Форми й системи оплати праці та їх застосування.
37. Зайнятість населення та її форми.
38. Політика зайнятості та роль держави в її реалізації.
39. Безробіття як соціально-економічне явище, його форми.
40. Соціальні захист та гарантії у сфері праці.
41. Ринок праці в соціально-економічній системі.
42. Сегментація ринку праці та його функції.
43. Історія становлення й розвитку Міжнародної організації праці.
44. Організаційна структура й порядок роботи Міжнародної організації праці.
45. Цілі й напрями діяльності Міжнародної організації праці.

Комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. На які види класифікують працю?

- 1) Управлінська, виконавча
- 2) Професійна, тимчасова, вільна
- 3) Розумова, фізична, проста, кваліфікована
- 4) Абстрактна, конкретна, продуктивна, непродуктивна

2. Розставте правильно відповідність

1. Види руху населення	A. Розширений, простий і звужений
2. Типи відтворення населення	B. Екстенсивний і інтенсивний
3. Режими відтворення населення	C. Природний, економічний і соціальний

3. Які Ви знаєте основні показники ефективності праці?

- 1) Рентабельність праці
- 2) Продуктивність праці
- 3) Трудомісткість
- 4) Норма праці

4. Яка відмінність між сторонами й суб'єктами соціально-трудова відносин?

- 1) Суб'єкти мають лише первинні, а сторони можуть мати як первинні, так і делеговані права в регулюванні соціально-трудова відносин
- 2) Сторони мають лише делеговані, а суб'єкти – первинні права в регулюванні соціально-трудова відносин
- 3) Сторони мають лише первинні, а суб'єкти можуть мати як первинні, так і делеговані права в регулюванні соціально-трудова відносин
- 4) Різниці немає

5. Коефіцієнт стійкості хроноряду служить для...

- 1) забезпечення правильної організації трудового процесу
- 2) вибору способу вивчення затрат часу
- 3) оптимізації співвідношень між трудовими рухами
- 4) уточнення величини замірів при хронометражу

6. Що означає кооперація праці?

- 1) Це розмежування трудової діяльності людей у процесі їх спільної праці, наслідок спеціалізації виробництва
- 2) Об'єднання трудової діяльності людей, що беруть участь у виконанні одного й того ж або різних, але пов'язаних між собою виробничих процесів
- 3) Це об'єднання економічно активного населення в межах галузей економіки (промисловості, сільському господарстві тощо)
- 4) Це спеціалізація населення працездатного віку усередині кожного підприємства, його виробничих ділянок, ферм, цехів

7. Які режими праці та відпочинку Ви знаєте?

- 1) Внутрішньогосподарський, загальногосподарський, кварталний
- 2) Внутрішньозмінний, тижневий
- 3) Добовий, місячний, річний
- 4) Внутрішньоденний, середньодобовий

8. Тарифна система оплати праці використовується...

- 1) для контролю за нарахуванням заробітку робітникам
- 2) для оцінки складних (кваліфікованих) робіт
- 3) для формування фонду оплати праці колективу
- 4) для забезпечення співвідношення оплати праці різних категорій працівників

9. Чим відрізняються системи оплати праці між собою?

- 1) Способом поєднання основної й додаткової оплати праці
- 2) Використанням видів оплати праці
- 3) Об'єктом нарахування заробітку
- 4) Джерелом формування фонду оплати праці

10. Який вид безробіття викликається економічною кризою, коливаннями темпів розвитку економіки?

- 1) Фрикційне
- 2) Структурне
- 3) Інституційне
- 4) Циклічне

11. Розставте правильні визначення термінів?

1. Номінальна заробітна плата	А. Сума грошей, які отримує працівник за виконану роботу чи відпрацьований час, кількість і якість витраченої праці та кінцеві результати діяльності підприємства
2. Реальна заробітна плата	В. Ринкова вартість сукупності життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили в грошовому виразі, що залежить від стану ринку праці й потреб людини
3. Ціна робочої сили	С. Сума споживчих благ, які можна придбати на отриману заробітну плату, що залежить від рівня цін на життєві блага

12. Якими напрямками діяльності займається Міжнародна організація праці?

- 1) Нормотворча діяльність, міжнародна технічна співпраця
- 2) Посередницька, миротворча діяльність
- 3) Дослідницька, видавнича діяльність
- 4) Стабілізуюча, посередницька та регулююча діяльність

8. Методи навчання

При викладанні дисципліни «Економіка праці й соціально-трудова відносини» для студентів економічних спеціальностей, засвоєнні ними навчального матеріалу й набутті практичних навиків використовуються три групи методів навчання: словесні (лекція, розповідь і пояснення), наочні (ілюстрація, спостереження) й практичні (практична робота, вправа).

Лекція – це метод, за допомогою якого у словесній формі подається суть наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Під час проведення більшості семінарських занять використовується розповідь і пояснення. Розповідь – метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання студентів до створення в уяві певного соціально-економічного процесу, причинно-наслідкові зв'язки між ними. Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого викладач розкриває сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду студентів.

Також важливо навчити студентів методів і засобів самостійної роботи з книгою: читання, переказу, виписування, складання плану, конспектування, формування аналітичних таблиць, схем, графіків і ін.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання й психологічними особливостями сприймання. Наочні методи передбачають насамперед використання ілюстрації. Ілюстрація – метод навчання, за якого предмети й процеси розкриваються через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки, таблиці та інше на слайдах презентацій під час проведення лекційних занять зі студентами). Спостереження як метод навчання передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у виробничому середовищі без втручання у ці явища і процеси, зокрема при вивченні тем з проблематики організації й нормування праці.

Практичні методи навчання спрямовані на досягнення завершального етапу процесу пізнання, вони сприяють глибшому засвоєнню теоретико-методичного навчального матеріалу, формуванню практичних умінь і навичок, логічному завершенню пізнавального процесу стосовно конкретної теми, розділу. Практична робота спрямована на використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань. Наприклад, визначення норм праці на різних видах сільськогосподарських робіт із застосуванням відповідної методики й математичного апарату, розв'язок задач і вирішення завдань із оплати праці, виконання індивідуальних завдань із різними вихідними даними тощо. У навчальній практиці значне місце відводиться також вправам – методу навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні студентами окремих дій з метою формування умінь і навичок.

9. Форми контролю

Критеріями оцінки знань на етапах поточного й підсумкового контролю оцінки знань студентів є: експрес-опитування та фронтальне опитування по лекційному матеріалу чи матеріалу, що розглядався на семінарських і практичних заняттях, що проводиться на початку чи в кінці заняття. При невеликих затратах часу він дає можливість виявити засвоєння студентами матеріалу по тій чи іншій темі або її розділу. Проведення опитування дозволяє виконати одночасно 4 функції: контролюючу (контроль знань та паралельно присутніх на лекції); організуючу (студенти систематично вивчають пройдений матеріал та уважно слухають лекції й активно приймають участь на семінарських і практичних заняттях); навчальну (організує студентів та дає можливість їх самоконтролю); розвиваючу (легко засвоюється матеріал або виникають додаткові запитання). Дана перевірка знань є корисною не лише для студента, а й викладача, який систематично відчуває стан засвоєння тієї чи іншої теми або її питання.

Студенти повинні написати дві модульні роботи з дисципліни «Економіка праці й соціально-трудові відносини» протягом навчального семестру з метою поточного оцінювання їх знань.

Після проведення проміжних атестацій із змістових модулів і визначення їх рейтингових оцінок лектором дисципліни визначається рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної роботи R_{HP} (не більше 70 балів) за формулою:

$$R_{HP} = \frac{0,7 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} \cdot K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ} \cdot K^{(n)}_{ЗМ})}{K_{дис}}$$

де $R^{(1)}_{ЗМ}$, $R^{(n)}_{ЗМ}$ – рейтингові оцінки із змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n – кількість змістових модулів; $K^{(1)}_{ЗМ}$, $K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів Європейської кредитної трансфернонакопичувальної системи (ЄКТС) (або годин), передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$K_{дис}$ = $K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ЄКТС (або годин), передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі.

Підсумковий контроль знань оцінюється під час складання іспиту з дисципліни, що представляє собою письмову роботу відповідей на 2 питання і 10 тестових питань із різних тем лекцій, семінарських і практичних занять. Оцінки по дисципліні визначаються за відповідною шкалою набраних студентами суми балів, яка наведена в наступному розділі робочої програми.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371):

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{ат}}$.

11. Методичне забезпечення

1. Сформовано повний курс лекцій із дисципліни «Економіка праці й соціально-трудова відносини» із презентаціями-ілюстраціями навчально-методичного матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки й проектора на проєкційний екран в аудиторії.

2. Забезпеченість студентів економічних спеціальностей навчальною літературою становить 100 %. У бібліотеці НУБіП України в достатній кількості видаються на абонемент студентам підручники «Економіка праці й соціально-трудова відносини» з грифом Мінагрополітики 2008 р. видавництва (більшість співавторів – викладачі кафедри економіки). Крім того, в читальному залі бібліотеки НУБіП України доступні інші підручники й навчальні посібники з однойменної дисципліни та інші джерела, що наведено в наступному розділі робочої програми.

3. Опубліковано методичні матеріали до проведення семінарських і практичних занять для студентів економічних спеціальностей із дисципліни «Економіка праці й соціально-трудова відносини», а також практикум тощо.

Методичні матеріали

Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Ткачук В.А. Методичні вказівки до вивчення дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» для студентів економічних спеціальностей. К.: ЦП «Компринт», 2018. 20 с.

Конспект лекцій із дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» для студентів економічних напрямів підготовки / [упоряд. Є. О. Ланченко]. К.: ЦП «Компринт», 2014. 55 с.

Ткачук В.А., Ланченко Є.О. Робочий зошит до практичних занять із дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» для студентів спеціальності «Економіка». К.: ЦП «Компринт», 2018. 68 с.

4. Сформовано перелік питань для написання рефератів, контрольних робіт для заочників та комплексних контрольних робіт для перевірки залишкових знань студентів тощо.

12. Рекомендована література

Основна

1. Економіка праці і соціально-трудова відносина: підручник / Шкільов О.В., Балан О.Д., Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Гаврилук І.П., Ярославський В.А., Барабан С.С.; за ред. О. В. Шкільова. К.: ЦП «Компринт», 2015. 750 с.
2. Економіка праці й соціально-трудова відносина: підручник / Шкільов О.В., Барабан С.С., Ярославський В.А., Гаврилук І.П., Балан О.Д., Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Ібатуллін М.І., Гапоненко Н.В., Мельянкova Л.В.; за ред. О.В. Шкільова. К.: Четверта хвиля, 2008. 472 с.
3. *Ланченко Є.О., Тимошенко М.М.* Економіка праці і соціально-трудова відносина: навч. посіб. Житомир: Полісся, 2010. 280 с.
4. *Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Костюк Т.О.* Практикум з економіки праці і соціально-трудова відносин: навч. посібник. К.: НУБіП, 2018. 555 с.
5. *Ланченко Є.О.* Формування системи соціально-трудова відносин у аграрному секторі економіки: монографія. К.: ЦП «Компринт», 2019. 556 с.
6. *Гриньова В.М., Шульга Г.Ю.* Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 310 с.
7. *Буряк П.Ю., Карпінський Б.А., Григор'єва М.І.* Економіка праці й соціально-трудова відносина: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 440 с.
8. *Махсма М.Б.* Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посіб., 2-е вид. К.: Вид-во Європейського університету, 2004. 188 с.
9. *Колот А.М.* Соціально-трудова відносина: теорія і практика регулювання: Монографія. К: КНЕУ, 2004. 230 с.
10. *Листопад І.І.* Нормування праці в сільськогосподарських підприємствах: навч. посібник. Харків: ХДАУ. 1998. 186 с.
11. Оплата праці в сільськогосподарському виробництві / Аврамчук О.А., Балан О.Д., Вітвіцький В.В., Лузан Ю.Я., Павленко В.В., Шкільов О.В. К.: Центр «Агропромпраця», 2000. 464 с.

Допоміжна

12. *Гришнова О.А.* Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник. 4-те вид., оновлене. К.: Знання, 2009. 392 с.
13. *Єсінова Н.І.* Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 432 с.
14. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Качана Є.П. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.
15. *Пилипенко С.М., Пилипенко А.А., Отенко І.П.* Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посібник. Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. 244 с.

16. *Калина А.В.* Економіка праці: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2004. 272 с.
17. *Червінська Л.П.* Економіка праці: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 216 с.
18. Економіка праці й соціально-трудова відносини: конспект лекцій для студентів економічних спеціальностей усіх форм навчання / За ред. Кожанової Є.П. Харків: Вид-во ХДЕУ, 2004. 284 с.
19. Економіка праці й соціально-трудова відносини: навч. посібник. / Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Ножова Г.М. і ін. Ужгород: УНУ, 2012. 282 с.
20. Енциклопедичний словник: соціально-трудова сфера: 100 термінів і понять / під заг. ред. Мельника С.В. Луганськ, 2005. 168 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Законодавство України. Вебсторінка. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Державна служба статистики України. Вебсторінка. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Міністерство соціальної політики України. Вебсторінка. URL: <http://www.msp.gov.ua>.
4. Міністерство економіки України. Вебсторінка. URL: <http://www.me.gov.ua>.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Вебсторінка. URL: <http://www.agro.me.gov.ua>.
6. Федерація професійних спілок України. Вебсторінка. URL: www.fpsu.org.ua.
7. Профспілка працівників АПК України. Вебсторінка. URL: <http://profapk.org.ua>.
8. Федерація роботодавців України. Вебсторінка. URL: <https://fru.ua>.
9. Федерація роботодавців АПК та продовольства України. Вебсторінка. URL: <http://fr-agro.org.ua>.
10. Український НДІ «Укראгропромпродуктивність». Вебсторінка. URL: <http://uapp.kiev.ua>
11. Аттестований електронний навчальний курс «Економіка праці і соціально-трудова відносини» (аттестований у НУБіП України). Вебсторінка. URL: <http://elearn.nubip.edu.ua/user/index.php?id=990>.
12. Аттестований електронний навчальний курс «Економіка праці і соціально-трудова відносини» (аттестований у НУБіП України). Вебсторінка. URL: <http://elearn.nubip.edu.ua/user/index.php?id=2255>.